

ПОСТМОДЕРНИЯТ ДИСКУРС В ПЕДАГОГИКАТА

Иван П. Иванов

9712 ШУМЕН

ШУМЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ

“ЕПИСКОП КОНСТАНТИН ПРЕСЛАВСКИ”

THE POSTMODERN DISCOURSE IN PEDAGOGICS

Ivan P. Ivanov

ABSTRACT: In this report are discussed peculiarity of postmodern discourse in philosophy (J.-F.Lyotard, J.Derrida, R.Rorty) and his reflections in the theory and practice of education (H.Giroux).

KEY WORDS: Modernity, Modernism, Postmodernity, Post-Modernism, Educational Discourse

1. МОДЕРНИЗЪМ И ПОСТМОДЕРНИЗЪМ

1.1. МОДЕРНИЗЪМ

ОСНОВНИ ПОНЯТИЯ. **Модерността** (съвременност, modernity) е възникнала с Ренесанса и се изразява в “прогресивна икономическа и административна модернизация и диференциране на социалния свят”. (Sarup 1993).

Модернизация (modernization) – термин, често използван, за да се означи стадият на социално развитие, основан на индустриализацията. Това е разнообразно единство от социо-икономически изменения, предизвикани от научните и технологични открития и новости...”.

Модернизъм (modernism) – термин в културата, свързан с индивидуализацията и развитието на само-рефлексията и самосъзнанието.

СЪЩНОСТ. Представлява развитие на обществото по отношение на три традиции: социална, естетическа и политическа. Социалната модерност се свързва с промените в икономическата и социална организация под влиянието на капиталистическото производство. Това е т.н. буржоазна доктрина за прогреса, култ към науката и техниката, възприемане на времето като стока с цена, култ към причинността, идеал за свобода в пределите на абстрактния хуманизъм, ориентация към прагматизъм и култ към действия и успех. Това води до прогресивно диференциране и административна модернизация на социума. Модернизмът в става синоним на цивилизация и се универсализира като основание за модел на индустриален, културен и социален прогрес. Историята се възприема като линеен процес, човешката същност е окончателна, индивидуалната идентичност е подчинена на колективната, понятието географски и културен региона е в структурата на йерархията и доминирането и подчинението (център и периферия, евроцентризъм). В естетически план се

свързва с буржоазните ценности и с идеята за културен еволюционизъм (висока и популярна култура), вярва в рационалността, вярва в способността на хората да формират един по-добър свят (Маркс, Бодлер, Достоевски). [6]

ЦЕННОСТИ. Главни ценностни приоритети, определящи физиономията на културата (модерна култура) и обществото (епохата на модерна) са [10]:

(а). прогрес (преди всичко технически) и разделение на народите на неговата основа на най-високо развити, развити, слабо развити, изостанали, диви и пр., при това се предполага, че това деление означава право на първите да подчиняват другите и съответна практика;

(б). свободна от етически измерения наука (преди всичко естествените науки) и признание за крайна цел на науката - покоряване на природата в интерес на прогреса и човека;

(в). признаване в качеството на общ принцип, че организацията и редът са по-добри от хаоса;

(г). представителна демокрация и основано на решенията на болшинството избирателно право;

(д). утвърждаване в качеството на главни регулатори на общественото поведение писменият закон и свободата на личността в рамките на закона;

(е). признаване за цел на изкуството правдивото отражение на живота, а за най-авторитетен негов тълкувател - авторът, който се разглежда като единствен създател на своето произведение;

(ж). утвърждаване в качеството на норма на религиозен живот вярата в рамките на църквата.

1.2. ПОСТМОДЕРНИЗЪМ

ИСТОРИЯ. Въпреки, че терминът «постмодернизъм» понякога се употребявал и преди това (първата му употреба отнасят към 1917 г.), той навлиза широко в края на 60-те г. като обозначение на стилистичните промени в архитектурата, литературата и изкуството (счита се, че Ирвинг Хоу (I.Howе) е първият автор, който в областта на литературата говори за постмодернизъм през 1959 г.). Използва се също по повод на трансформациите в социално-икономическата, технологичната и социалнополитическата сфери. [1] Постмодернизъмът получава статус на понятие през 80-те г., когато излизат две важни и за философията и педагогиката книги: на **Жан-Франсоа Лиотар** (J.-F. Lyotard) “Пост-модерното състояние” (*Post Modern Condition*) и на **Ричард Рорти** (R.Rorty) “философия и образ на природата” (*Philosophy and the Mirror of Natur*).

Джон Уншуърт е на мнение, че безпорядъкът, който съпровожда използването на този термин е свързан с наличието на две поколения “постмодернисти”: условно казано, първото акцентира на модернизма, а второто – на “пост-“. [9]

ОСНОВНИ ПОНЯТИЯ. **Постмодерност** (postmodernity) е от латински корен: “modo” – сега; postmodo – «след сега»; буквално означава “след модерността” и се свързва с промяната и разпада на тези социални форми и ценностни ориентации, които се свързват с модерността. Ако модернизъмът може да се определи като култура на модерността, постмодернизъмът е култура на постмодерността.” (Sarup 1993). Основната характеристика на въпросните социални форми и ценностни ориентации е претенцията за универсалност, всеобщност и окончателност.

Постмодернизъмът (post-modernism), е еkleктично движение, възникващо в естетиката и философията. Доминира систематичен скептицизъм на теоретични основания. Приложен към антропологията, този скептицизъм води от наблюдения над обществото към наблюдения предимно над наблюдателя.

СЪЩНОСТ. Постмодернизмът е общокултурно течение. Той се проявява и във философията, но също и в архитектурата, изобразителното изкуство, балета, музиката, литературата и науката. Като течение той е нехетерогенен теоретично, представлява стилова смесица, често е двусмислен, акцентът е върху разнообразието и иновациите и върху конструктивната промяна на действителността.

Философският постмодернизъм също не е еднородно течение. Имената, най-често свързвани с постмодернизма са Жан-Франсоа Лиотар (J-F.Lyotard), Жак Дерида (J.Derrida), Мишел Фуко (M.Foucault), Ричард Рорти (R.Rorty), Жан Бодрилард (J.Baudrillard), Нанси Шепър-Хюгес (Nancy Scheper-Hughes), но често се добавят и Ницше, Вигтенщайн, Хайдегер, Гадамер и Кун. В средите на философите, които се наричат "постмодернисти" текат постоянни дебати за това, кой е истинският вариант. Съществуват прогресивен и консервативен, реформаторски и умозрителен варианти. Подходите, които се определят като постмодернистки най-често са деконструкционизмът, постструктурализъмът, неопрагматизмът, перспективализмът, постаналитичната философия и херменевтиката. Към това течение се причислява и комуникативната етика на Ю.Хабермас. [4]

РАЗНОВИДНОСТИ. Неговите представители се делят на два широки лагера – “скептици” и “афирмативи” (утвърдителни, положителни).

Скептическият постмодернизъм е извънредно критичен към съвременността. Предметът на науката е “лингвистична конвенция” (Rosenau, 1992). Отхвърля се каквото и да е понятие за време, тъй като то е репресивно, то управлява и изменя индивидите. Отхвърля се теорията, тъй като всяка теория е частична и няма критерий за това дали една теория е по-правилна от другите. Теорията скрива, изкривява и обърква (Rosenau, 1992).

Утвърждаващият постмодернизъм също отрича валидността на теорията по отношение на истината, но не изисква нейната отмяна, а преобразование. Отношението към света е по-гъвкаво от това на скептиците. Свързва се основно с движения за мир, екологични и феминистки движения.

ОСНОВНИ ИДЕИ. Основен проблем стават напрегнатите отношения, породени от различията и подобията, в ситуацията на задълбочаващите се процеси на глобализация: миграция на хората, крос-културно взаимодействие, взаимодействие на локално и глобално. Отрича се абсолютното знание, авторитетите и единствените метанаративни теории. Приема се, че няма обективна истина и не е възможен обективен научен метод.

Постмодернизмът (Лиотар, Рорти, Дерида) влияе на редица разбирания в съвременния свят. [4;10]

ДИСКУРС ВМЕСТО МЕТАНАРАТИВИ. Лиотар отрича “тоталността, причините и универсалността”, метанаративите, които сумират историческия опит, свеждайки разнообразието до едномерна, всеобхватна логика, вместо тях извежда на преден план дискурса и множествените хоризонти (възможности), играта на езика, микрополитиката. На формалната логика на идентичността и трансторическия предмет, той противопоставя диалектичката неопределеност, различните дискурсни легитимации и политика, основана на "постоянството на различията." Особено място има езикът. Постмодерният дискурс ретеоретизира езика като система от структурирани постоянни значения, в безкрайна игра на различия, прозрачна среда за предаване на идеи и значения (Жак Дерида, Мишел Фуко, Жак Лакан). В него първостепенно значение започва да има контекстът (дискурсът).

КУЛТУРЕН РЕЛАТИВИЗЪМ. Постмодернизмът е отрицание на културната политика на модернизма (твърди културни граници) на множество различни нива. Той теоретизира културата като фундамент за политиката и колективните борби; в контекста на променливите идентичности, преодоляване на границите и несинхронна памет. Отрича се модернистичната същност на културата като система от граници, универсализацията на езика, Европоцентризма, културният есенциализъм (хай-култура) противопоставян на ежедневната поп-култура. Основната идея е да се разрушат границите, създадени от модернизма, те да се обявят за относителни и променливи. Значително място в това отношение се определя на новите електронни технологии за индивидуализация на идентичността, културните езици и новите социални формирования.

МНОЖЕСТВЕННОСТ НА СОЦИАЛНИТЕ АГЕНТИ. В контекста на постмодернизма, новите социални агенти стават множествени (вместо универсалния агент от типа на работническата класа), техните конфликти и борби също са множествени. Политиката трябва да подчертава различията на групите.

СУБЕКТИВНОСТ. Субективността също се изгражда в рамките на различията. Това е новото понятие за хуманизъм, основано на значението на субективността. Либералното хуманистично понятие за субективност, е основано на унифицирано, рационално, самоопределено съзнание, резултат от рационален и автономен способ на разбиране и знание. Постмодернатата субективност е многократна, слоеста и неунитарна; съставена от различия и противоречива; участък и на освобождение, и на покорство. [6]

ИНДИВИДУАЛНОСТ. Постмодернизмът подлага на съмнение и идеята за универсалното, неизменното по отношение на човешката личност. Влиянието на културата на средата прави човешкото общество силно фрагментирано, както и културата изобщо.

ПРИОРИТЕТ НА ИНДИВИДА. Изходна клетка (и реална единица) в историята и културата е човешкият индивид (своеобразен и неповторим). Затова и всяка общност, всяка колективна норма и общо правило (разум, истина, логика, организация, подреденост, система) са спрямо него насилие, репресия, от които той се стреми да се освободи.

РАЗОБЛИЧЕНИЕ НА ЛЪЖАТА. В съвременните западни страни държавата е управлявана от буржоазията в свой интерес и затова подлежи ако не на унищожение, то поне на разобличение. Това се отнася и за европейската култура от традиционен тип (от XVIII век насам), европейската действителност, начин на живот и нрави. Социалната защита, хуманизма, славните традиции, великото историческо наследство – са опит да се скрие зад възвишени думи лъжливо съдържание и заслужават разобличение и насмешка, ирония, пародия, на езика на жаргона, вулгарността, рекламата, телевизионното шоу.

Борба против всички видове национално, социално или културно неравенство. Недопустимост на обявяването на една част от обществото за по-културна, от другите. Разобличение на Европоцентризма, всички видове расова, национална, социална или културна йерархизация.

Изострено преживяване на дихотомията "свой-чужд".

РАЗБИРАНЕ ЗА ДЕЙСТВИТЕЛНОСТТА. Постмодернизмът формира разбирането, че действителността е по-сложна отколкото хората са си представяли. Светът е огледало на нашите мисли. Частично той е човешко дело. Ние го възприемаме в съответствие с нашите потребности, интереси, предубеждения и кул-

турни традиции. В този смисъл, знанието е резултат от взаимодействия между нашите идеи за света и нашия опит от изучаването на този свят. Светът се изследва през "културен микроскоп". Но това влияние не е тотално и идеите се променят. Тази представа се различава от идеята на Кант за това, че знанието е резултат от взаимодействието между умствените структури и опита. При Кант умствените структури са вродени и универсални, а тук са определени от културата. Опитът и културата са дълбоко свързани и взаимозависими. Постсъвременният свят е фрагментиран.

ИЗМЕНЕНИЕ И РАЗЛИЧИЕ. Тъй като действителността е частично зависима от културата, тя се изменя след известно време, тъй като и културата се изменя. Знанието нито е вечно, нито е универсално. Тази постановка не трябва да се абсолютизира, тъй като някои елементи на универсалност има при всички култури.

Склонността на постмодернизма да отрича непрекъснатостта и общността, когато тя фактически съществува е също така ирационално и непрагматическо, както и да се гледа на знанието като на вечно и универсално. В това отношение крайностите, които се получават при някои постмодернисти да се отрича съществуването на каквито и да е полезни ръководни принципи са грешка.

СЪДЪРЖАТЕЛНИ НАПРАВЛЕНИЯ В ПОСТМОДЕРНИЗМА. С постмодернизма са свързани други "пост-" теории: постколониализъм и постструктурализъм.

ПОСТКОЛОНИАЛИЗЪМ. Ако колониализмът може да се отнесе към периода на модерността, то постколониализмът се отнася към постмодернизма. Постколониализмът може да бъде определен като: описание на институционалното състояние в бившите колониални общества; описание на глобалното състояние след колониалния период; описание на психологическите и епистемологически ориентации в бившите колониални общества.

ПОСТСТРУКТУРАЛИЗЪМ. Постструктурализмът е съвременно философско движение, което включва обширен диапазон от теории, критически анализи, форми на анализ, които се прилагат и по отношение на образованието. Той се определя като начин на разсъждение, стил на философстване и се основава на културен релативизъм в мисленето и действието.

Постструктурализмът е трудно да се определи еднозначно, но обикновено включва три основни особености или принципи: (1). Приоритет на теорията: в съвременната философия стана типично да се теоретизира всяко положение. Теорията стана независима област за изследване на значенията и за интерпретация. (2). Дестабилизация на представата за човешката същност и хуманизма. Традиционната представа за човешката идентичност се отхвърля. Същността на един човек се определя от страничния коментатор. (3). Фундаментално значение на читателя. За разлика от постановката за обективното съществуване и значение на текста, постструктурализмът извежда на преден план читателя. Съгласно теорията за "деконструкцията" (deconstruction), всеки текст включва верига от значения, свързани в единствено (сингулярно) значение, зависещо от разбирането и интерпретирането на читателя – теорията за "критичния отговор на читателя" (reader response criticism). [5]

КРИТИЧЕСКА ТЕОРИЯ. Постмодернизмът и Критическата теория са по-скоро широки интелектуални движения, отколкото определени теории.

Критическата теория произхожда от неомарксизма, феминистките теории, пост-колониализма и неевропейската културология. Възможно най-характерната постановка в критическата теория е, че цялата Европейска философия и наука фактически служи за исторически определено културно строителство, което често обслужва доминиращата социална каста (класа, етнос и пр.) за сметка на другите. Поради това и Европейските философски традиции са свързани с установяването и налагането на универсални истини или принципи.

ФЕМИНИЗЪМ. Съвременното гражданство се е формирало по начин, който с течение на времето започва да препяства развитието на плурализма. Много от новите права, които изискват жените или етническите малцинства не могат да се универсализират. Те са израз на специфични потребности и трябва да се предоставят на специфични общности. Само една плуралистична концепция за гражданство може да отговори на тези изисквания.[6]

ПРОТИВОРЕЧИЯ В ПОСТМОДЕРНИЗМА. Росенау описва седем противоречия в постмодернизма: (1). Анти-теория, която основно се обосновава теоретично. (2). Използване на ирационални инструменти в каузална перспектива. (3). Фокусиране на крайностите и оценъчен акцент. (4). Интертекстуален акцент и стремеж за интерпретиране на текстовете в изолация. (5). Отхвърляне на съвременните критерии за оценка, без да може да се аргументира липсата на валидни критерии за оценка. (6). Непоследователност в критиката на несъгласуваността на модернизма. (7). Противоречие по отношение на истината в своя текст.

2. ПОСТМОДЕРНИЗЪМ И ОБРАЗОВАНИЕ

ТОФЛЪР. Арвин Тофлър в най-крупните си трудове: “Шок от бъдещето” [3] и “Третата вълна” [2] прави анализ на стремително настъпващата нова цивилизация (свръхиндустриалното, постмодерно общество).

ЖИВОТ НА ХОРАТА. Коренно се променя начина на живот на хората в бита, бързо нахлува еднократната употреба на вещите, наемателската революция на жилища, коли, вещи и т.н. Местожителството губи значение. Движението и изменението стават необходим начин на съществуване, на отстояване личната свобода. Скъсяват се дълготрайните връзки между приятели, съседи, съпрузи, деца, родители. Засилва се честотата на общуване, на краткотрайните запознанства. Изменя се характера на културата, променят се ценностите на обществото, за кратки срокове възникват нови и умират стари ценности. Нужна е висока степен на адаптивност. Поражда се необходимост от бърза приспособимост към новата среда, сред която попада. Това довежда до преумора, изтощение, затваряне в себе си, отчаяние, тревожност, враждебност, депресия.

Образованието днес е безнадежно остаряло, обърнато назад към миналото, подготвящо хора за живот и оцеляване в една система, която те ще надживеят.

ОБРАЗОВАНИЕТО В ДОИНДУСТРИАЛНОТО ОБЩЕСТВО. В доиндустриалното общество учебната програма на настоящето е било самото минало, което преминавало и в бъдещето. Знанията са се предавали не от професионално подготвени хора – специалисти, струпани в учебни заведения, а от семейството, което предавало на децата си традиционалистка система от ценности и практични умения.

ОБРАЗОВАНИЕТО В ИНДУСТРИАЛНОТО ОБЩЕСТВО. Вътрешният живот в училището е огледален образ на индустриалното общество – властни взаимоотношения, авторитарна роля на учителя, йерархия, групиране, масовост и отсъствие на индивидуализация, градиране и оцеляване. Индустриализмът имаше нужда от такива хора – копия на времето си. Йерархията в образованието е прототип на индустриалната бюрокрация. Децата имат работни места – стаи и чинове, междучасията регулират смените по време.

Преминавайки през тази образователна машина, младите хора навлизат в зрелия си живот, чиито структури на работни места, длъжности и институции приличат на структурите в самото училище. Неговият начин на живот като дете е моделиран, проектиран като този, който то ще живее като възрастен.

ОБРАЗОВАНИЕТО В ПОСТИНДУСТРИАЛНОТО ОБЩЕСТВО. Новият тип личност Тофлър нарича “асоцииран човек” – отворен към промяната, движението, изменението, притежаващ висока степен на адаптивност и гъвкавост на мисленето и поведението си, бързо е темпото на изменение на ценностната му система, актуализирани знания и представи за света, находчив, предприемчив, готовност и потребност да поема риск, краткосрочност на ангажиментите и връзките, отговорност към изпълняваната задача.

Най-важната роля на образованието е да увеличи бързината и ефективността на човека за адаптация към безспирната промяна.

Училището ще отхвърли сегашната си фабрична организация.

Тенденцията е все повече родители да дават нужните знания и опит, придобивани до сега в училището (диалектично връщане към домашното образование – високообразовани родители да изтеглят поне частично децата си от обществената образователна система).

Личността ще може да се образова под въздействието на един непрекъснат учебен процес през целия и живот, като едно отпада, а друго се надгражда по системата на включване и изключване.

Днес все още основна форма за възпитание и даване на знания остава лекцията. Но тя е нужно да отстъпи място на нови, прогресивни методи като: разиграване на различни роли и ситуации; компютърни семинари и потапяне на децата в изживявания във виртуална среда.

В бъдещето се очертава съществуването на класове състоящи се от няколко учители и един единствен ученик; няколко учители и група ученици, ученици, организирани във временни целеви групи и реализаторски екипи, ученици, преминаващи от групова работа към индивидуална или самостоятелна работа с главна цел детето да получи представа за изживяванията, с които ще се сблъска в живота и към които е нужно да се адаптира за да оцелее в нетрайната организационна структура на свръхиндустриализма (децентрализация, взаимопроникване с обществеността, адхократична администрация, разчупване на скованата система на програмиране и групиране).

Нужно е да съществува избиращелност, свобода на действие спрямо учебните предмети. На учениците е нужно да бъдат предоставени много по-големи възможности за избор – възможност за участие в различни краткотрайни курсове, преди да направят избора си относно предметите. Нужно е да се предлагат и много допълнителни, съобразени с предположения за бъдеща необходимост.

У детето е нужно да се поощрява нестандартното мислене, въображението, фантазията; да се учат младите да създават приятелство бързо, да се опознават и регрупират в творческата си дейност.

ПОСТМОДЕРНА ФИЛОСОФИЯ НА ОБРАЗОВАНИЕТО.

1. Човешките отношения, изкуството и образованието се основават на множество различни ценности и тези ценности вероятно са в конфликт. Знанието е резултат от ценности и култури, то е изменчиво - няма

установена, универсална философия на образованието. В същото време, трябва да се идентифицират някои принципи, които придават известна стабилност и насоченост на практиката. Постмодернизмът постулира, че трябва да има различни образования, а не просто модификация на “господстващата тенденция”. Образованието е индивидуално и персонално. Постмодернизмът е за радикална демократизация на образованието - всеки индивид трябва да е център на собствено образование, сравнявано с това на другите индивиди, групи и традиции.

2. Няма единна "форма на образование", образованието трябва да задоволява нуждите на разнообразните групи и индивиди. В същото време, главна задача на училището става изучаването на общото, между различните категории хора и то трябва да стане главен аспект на образованието. Един от лозунгите на постмодернизма е “да няма никакъв център”, в случая да няма някаква централна традиция в образованието. Традиционно в училище образованието е с тенденция за Евроцентризм, ориентация към средната класа, маскулинизация на културата и култура на бялата раса.

3. Обучението трябва да е последователно демократично и диалогично. Тогава и ученическите ценности ще бъдат уважавани, техните разбирания ще станат достъпни за другите ученици и учителя. Демократичният модел на образованието трябва да е непосредствен, т.е. педагогиката не може да е друга, освен демократична. Учителят, както и философът, по думите на Рорти, решава същите проблеми в живота, както останалите хора, като използва други инструменти и средства (основани най-вече на езика). Това не му дава основания да доминира и да им налага решения, тъй като няма гаранция, че тези решения ще са по-добри или универсални. Учителят предлага, сравнява, убеждава, но не налага своите решения. В този пункт постмодернизмът се доближава силно да херменевтиката, особено до идеите на Гадамер. [4; 8]

3. ПОСТМОДЕРЕН ДИСКУРС В ПЕДАГОГИКАТА

АНРИ ЖИРУ: ПОСТМОДЕРНАТА ПЕДАГОГИКА. Образованието трябва да се възприема не само като създаване на знание, но също и като политическа дейност (Dewey; Giroux). Постмодерната педагогика разглежда образованието като средство за ревитализиране на демократичното общество. За нея то е средство за създаване на граждани, способни да контролират собствения си живот. Това е възможно само при демократично образование. Това означава да се обезпечи на учениците възможност за развитие на критичен подход към живота, за да оспорват и преобразуват съществуващите социални и политически форми, вместо просто да се приспособяват към тях; да развият в себе си състрадание, гражданска храброст, готовност за риск и пр. социални умения, които са съществени (необходими) за демократическите обществени форми.

Постмодерната педагогика е педагогика на различията – тя е основана на различни етически дискурси. Тя дава на учениците различни варианти за структуриране на отношенията в обществото. Обединяващото тези етически дискурси е борбата против неравенството, несправедливостта и за разширение на основните човешки права.

Различието се интерпретира по два начина: (1). като основа за разбирането на многопосочната и противоречива ученическа идентичност и субективност; идентичността се изследва чрез собствената си детерминираност – саморефлексия, етнос, пол, класа и др. (2). различието като социален маркер - формиране и развитие (история) на различията между групите в демократичното общество.

Постмодерната педагогика трябва да създава нови форми на знанията чрез разрушение на дисциплинарните граници (интердисциплинарно знание). Тя включва ежедневно знание и дава шанс на тези, чийто гласове традиционно не се чуват (културата на тишината) в пределите на монолитните култури. Тя е педагогика на специфичното. Учениците и учителите са агенти в рамките на специфични истории, култури и социални отношения. Училището произвежда и легитимизира определени културни ресурси. Затова учебният план трябва да се разглежда като културен сценарий, който структурира определени жизнено пътища, в които включва учениците. Той трябва да дава алтернативни възможности.

Постмодерната педагогика разглежда учителите като специфични по своето политическо и социално положение интелектуалци. Те са в широкия смисъл на думата културни работници, заети в производството на идеологии и социални методи, насочени към усъвършенстването на социалните и политически параметри на тяхната страна и на света като цяло. Те трябва да са критични и смели, да осъществяват своята власт без да подтикат и унижават другите хора. Те трябва да прилагат педагогически методи, които усилват възможностите за критично съзнание и действие. Това трябва да са диалогични методи. Те трябва да се основават на първенството на социалното, интересубективното и колективното. [6]

НЯКОИ ИЗВОДИ ЗА ПЕДАГОГИКАТА. Постмодернизмът влияе силно на някои образователни теоретици: Стенли Ароноуитз, Хенри Хироукс, Уилям Дол.

Основните влияния са в няколко направления.

1. Традиционното училище в цялото си битие - курикулум, екстра- и паракурикулум е насочено към възприемането на света от учениците като съвкупност от неутрални, непоблематични и неизменни ценности.

2. Трябва да се направи анализ (херменевтически): Как е формирана училищната среда за да удовлетвори народните ценности и интереси. Как, включените в учебните програми литературни източници изразяват потребностите и нагласите на авторите. Как илюстративния материал (ТВ, мултимедия и пр.) рекламира начин на живот, който носи печалба на определени фирми - производителки на стоки. Как учебният план отразява ценностите на различните сектори на обществото.

3. Според Рорти, "по-ниските степени на образованието (начално и средно) са сфера на национализация, опити за внушение на усещане за гражданство". Това е едно по думите на Клив Бек "екстраординарно и необяснимо предателство от Рорти на главните идеи на постмодернизма". Всъщност по този начин става унищожаване на възможността за саморазвитие и изграждане на автономен личностен образ. Бек е съгласен, че училището трябва да изгражда основите на гражданина у учениците, дори в по-голяма степен от сега, но на основата на критически анализ.

4. Училището трябва да помогне на учениците да намерят "основания" за техния живот. Един от главните проблеми на съвременните култури и фактор в реакционните тенденции в религията, политиката, образованието и други сфери е недостатъчното усещане за стабилност и насоченост. Трябва да се работи с учениците и семействата им (доколкото е възможно), диалогично, показвайки перспективи, които са съответни комбинации на стари и нови елементи. Учениците трябва да намерят важни за себе си ценности (житейски, естетически, професионални...) и идеали (плюралистични, глобални, екологически...) които не противоречат на техния действителен житейски опит и в същото време обезпечават адекватна основа за ежедневието.

5. Училището трябва да научи детето и да му изгради желание за теоретизиране (философстване) относно действителността и живота. Постмодернистичният акцент на конкретното, локалните ценности и нагласи е важен и трябва да се прилага в образованието, но съчетан с изграждането на по-широки връзки между

явленията, опита и ценностите. “Теоретическото” мислене е необходимо, за да могат учениците да си изградят всестранен светоглед (worldview) и визия за жизнен път, обезпечаващи им безопасност, насоченост и съзнание за самоценност.

6. Учебният процес трябва да е демократичен и диалогичен. Ценностите и интересите на учениците и богатството на техния опит трябва да е достъпно за другите ученици и учителя. Крайността, обаче при демократизирането му може да доведе до невежество.

7. Учебният процес трябва да е антиавторитетен и неекспертен. Степента, в която учителят е авторитет и експерт зависи от предмета. Не е все едно дали се обсъждат научни проблеми или въпроси на ценности, семейна среда, ученически проблеми.

8. В постмодернизма има заложено едно недооценяване на възможностите на учителя по отношение на външната поддръжка, помощта и мотивацията, особено на по-малките ученици. Според Бек, възможно е това да е особеност на съвременната култура (зависимост на младите от старите) или е особеност изобщо на човешката природа, но ако учениците се нуждаят от външна помощ, за да се учат, тя трябва да им се осигури. Учителят също се нуждае от помощта на учениците, за да се учат.

ПОСТМОДЕРНИЯТ УРОК. В него ролите са ясно определени – на учител и ученици. Образователният процес се води от учителя, но той е много чувствителен към проблемите на детската възраст и отчита факта, че тези проблеми не може да се разглеждат без средства като кино, разкази, романи, комикси, музика... Възпитателната работа е процес на идентификация между житейските проблеми на ученика и проблеми, показани посредством културния материал. Ефектът от образованието се отчита в края чрез реализирането на политическо, социално и културно действие – нормално или метафорическо. Особено значимо е второто, тъй като метафората може да произведе нови правила и нови права.

През **Първата фаза на урока** пред учениците се представят културни и интеркултурни етични и политически *проблеми* чрез кино, романи, разкази, комикси, музика и пр.

През **Втората фаза на урока** се извършва *идентификация* на проблемите и ученическият живот. Представяне на теории и философии за проблема под формата на разкази.

През **Третата фаза на урока** се извършва *действие*: културно, социално и политическо – създаване на други разкази (вкл. с метафори) и други проблеми.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кючуков, Л. и др., Философия, С. 1993.
2. Тофлър А. Третата вълна. С.,1991.
3. Тофлър А. Шок от бъдещето. С.,1992.
4. Beck, C. Postmodernism, Pedagogy, and Philosophy of Education. - Philosophy Of Education,1993.
5. Bush, H. Jr. Poststructuralism as Theory and Practice in the English Classroom. ERIC Digest. 1995.
6. Giroux, H. Rethinking the boundaries of educational discourse: Modernism, postmodernism, and feminism. - College Literature, Jun, 1990, Vol. 17.
7. Hassan, M. The Culture of Postmodernism. - Theory, Culture, and Society, V 2 1985.
8. MacGregor, R. Post-Modernism, Art Educators, and Art Education. ERIC Digest. 1992.
9. Unsworth, J. Practicing Post-Modernism: The Example of John Hawkes, Contemporary Literature 32.1 (Spring 1991).
10. The Icon Critical Dictionary of Postmodern Thought. Ed. by Stuart Sim. - Oxford, 1998.